

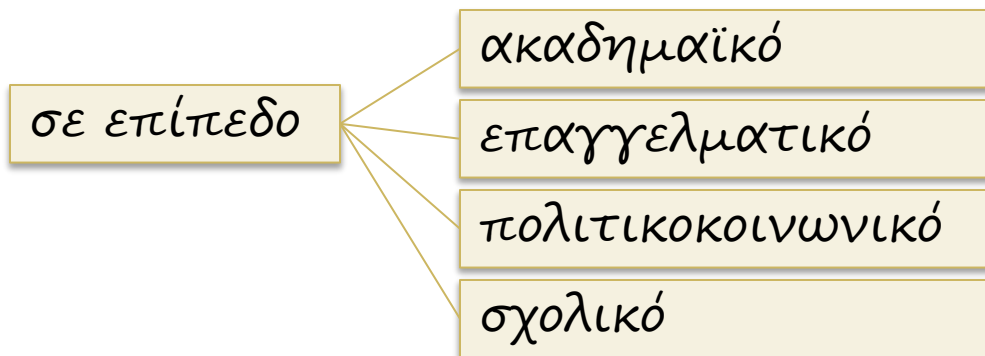
ΕΝΟΤΗΤΑ 5_Α

Διδασκαλία της ιστορίας
με σκοπό την
ανάπτυξη της κριτικής σκέψης

Περιεχόμενο της κριτικής σκέψης

Τελευταίες 10ετίες

Κυρίως ΗΠΑ: ενδιαφέρον για την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης

→ οργανισμοί, ινστιτούτα και ειδικά κέντρα

ως εμπόδια για την ανάπτυξή της Κ.Σ. στο σχολείο

αναφέρονται

οι αρνητικές επιρροές, κυβερνητικές ή άλλες

η υποχωρητικότητα στη βούληση της εξουσίας

τα κοινωνικοπολιτισμικά στερεότυπα και προκαταλήψεις

η δύναμη της συνήθειας και του κομφορμισμού

η χρήση περιορισμένου αριθμού τεκμηρίων

η συμβολική λειτουργία της γλώσσας

Υπό το πρίσμα αυτό

η εκπαίδευση

→ μάλλον επιζήμια παρά ωφέλιμη

προωθεί την ψευδοκριτική σκέψη

αδυνατεί ν' αναπτύξει τις ικανότητες:

διάκρισης του σημαντικού από το ασήμαντο

αξιολόγησης πληροφοριών για ορθότητα, ακρίβεια, συνάφειά

διατύπωσης τεκμηριωμένων υποθέσεων εργασίας

της κριτικής ανάλυσης

εντοπισμού προκαταλήψεων

της διαχείρισης των αντιφάσεων και της αβεβαιότητας

της διαμόρφωσης λογικών και τεκμηριωμένων συμπερασμάτων

Η διδακτική πράξη
περιορίζεται

στην προσφορά έτοιμης γνώσης

την απομνημόνευση

την απουσία νοήματος

την καλλιέργεια μηχανιστικών δεξιοτήτων

εκτέλεση τυποποιημένων δραστηριοτήτων

συχνά παρατηρείται
σύγχυση ανάμεσα

στην απλή ανάκληση πληροφοριών

και τη διαδικασία συγκρότησης της γνώσης

την απλή υποκειμενική γνώμη

στην αιτιολογημένη αξιολογική κρίση

άρα δεν προωθείται η κριτική σκέψη

διάφοροι ορισμοί της Κ.Σ.

ομοφωνία: δεν έχουν σχέση με την Κ.Σ.

η πίστη

η αρνητική σκέψη (π.χ. η κακοπροαίρετη αναζήτηση λαθών)

ο αποκλεισμός έκφρασης
συναισθημάτων

η ρητορική
παραπειστική ικανότητα

η αναντίρρητη αποδοχή
επιστημονικών πορισμάτων

Θεωρούνται γνωρίσματα της κριτικής σκέψης:

το ανοιχτό μυαλό

ο υγιής σκεπτικισμός

τα υψηλού επιπέδου κίνητρα

η ελεύθερη σκέψη

η πνευματική εντιμότητα

η σαφήνεια

η ακρίβεια

η ανάλυση

η ταξινόμηση

η επιχειρηματολογία

η άσκηση στις δεξιότητες που απορρέουν από τα κριτήρια

η δοκιμή και η επιβεβαίωση ή η απόρριψη

η επισήμανση των λογικών σφαλμάτων

η διακρίβωση αιτιακών σχέσεων

η διάκριση μεταξύ γεγονότων και σχολίων

η διαμόρφωση τεκμηριωμένων ερευνητικών υποθέσεων

η αξιολόγηση γεγονότων, οπτικών και ερμηνειών

η αναζήτηση πληροφοριών

η επεξεργασία τους, ώστε να διαμορφωθούν σε τεκμήρια

η χάραξη - εφαρμογή ενός διανοητικού χάρτη (πορεία σκέψης)

η αναγνώριση της προπαγάνδας

εφαρμογή κριτηρίων στην προσέγγιση της πραγματικότητας

η εξέταση των θεμάτων από πολλές οπτικές

ανάπτυξη της Κ.Σ.
συνδυάζεται με

τις γνωστικές θεωρίες για τη μάθηση

με την ταξινόμια του Bloom

Ποια θεωρούνται προσφορότερα διδακτικά
μοντέλα για ανάπτυξη της Κ.Σ.;

Όσα στηρίζονται:

στην ερευνητική - ανακαλυπτική διαδικασία

στην επίλυση προβλημάτων

στη μάθηση μέσα σε αυθεντικό περιβάλλον

η δημιουργικότητα περιλαμβάνεται ή όχι στην κριτική σκέψη;

Υπάρχει
διαφωνία

οι περισσότεροι το θεωρούν αυτονόητο

το επιστέγασμα της όλης
διδακτικής διαδικασίας.

άλλοι το αποκλείουν

αναφέρεται στην καλλιτεχνική έκφραση

εξαιτίας
διαφορετικής
εννοιολογικής χρήσης
του όρου

Πώς μεταφράζονται αυτά στη διδακτική πράξη;

1. Για αξιοποίηση ιστορικών πηγών προτείνονται:

αξιολόγηση των πηγών:

- αυθεντικότητα
- αξιοπιστία
- εντιμότητα
- ιδεολογία - προκαταλήψεις
- εγκυρότητα
- προθέσεις

αξιολόγηση πληροφοριών - ερμηνειών:

- είδη επιχειρημάτων
- κενά και παραλείψεις
- χρήση γλώσσας
- κενότητα, αμφισημία, σκοτεινότητα
- διάκριση γεγονότων από ερμηνείες
- έλεγχος πληρότητας, επάρκειας, ευστάθειας, αληθοφάνειας και αξίας επιχειρημάτων
- αναζήτηση πρόσθετων πληροφοριών - σύγκριση και διασταύρωση
- διαμόρφωση προσωπικής άποψης - διατύπωση αξιολογικών κρίσεων - συμπερασμάτων.

2. Στρατηγικές ανάπτυξης της Κ.Σ. στο μάθημα της Ιστορίας

2.1. Ενθάρρυνση της κριτικής σκέψης: ερωτήσεις και εργασίες (Ennis, 1996· King, 1992).

2.2. Συγκρότηση «διαγραμμάτων σκέψης» (McGuinness, 2001).

2.3. Τρόποι για να γίνει η σκέψη «ορατή» στο μάθημα της Ιστορίας (Calder & Carlson, 2002· McGuinness, 2001· Perkins, 2003).

2.4. Δέκα βήματα για την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης στο μάθημα της Ιστορίας (Edmonds et al., 2005).

2.1. Ενθάρρυνση της κριτικής σκέψης: ερωτήσεις και εργασίες

Η διαμόρφωση κατάλληλων ερωτήσεων και δραστηριοτήτων ασκεί σημαντική επίδραση

Κατά τη διάρκεια συζητήσεων στην τάξη

Ερωτήσεις διασαφήνισης:

- θα μπορούσες να προσθέσεις κάτι πάνω στο θέμα;
- γιατί το υποστηρίζεις αυτό;
- τι εννοείς;

προσδιορισμού της κύριας άποψης - οπτικής:

- ας δούμε αν το κατάλαβα σωστά: αυτή είναι η άποψή σου;
- θεωρώ πως η άποψή σου είναι πως... Έχω δίκιο;
- αυτή ακριβώς είναι η θέση σου;

Ερωτήσεις για την αναζήτηση αιτιών:

- θα μπορούσες να μας πεις περισσότερες λεπτομέρειες για τους λόγους που σε κάνουν να υποστηρίζεις αυτή τη θέση ή να πιστεύεις αυτό το πράγμα;
- μπορείς να υποστηρίξεις το συμπέρασμά σου;

προσδιορισμού σχέσεων αιτίου-αποτελέσματος:

- δέχεσαι ότι., θεωρείς ότι.
- θα χρειάζοσουν επαρκέστερη τεκμηρίωση; Πού θα μπορούσες να βρεις πρόσθετα στοιχεία;
- πώς ενισχύει αυτό που επικαλείσαι;

Αποσαφήνισης της σημασίας

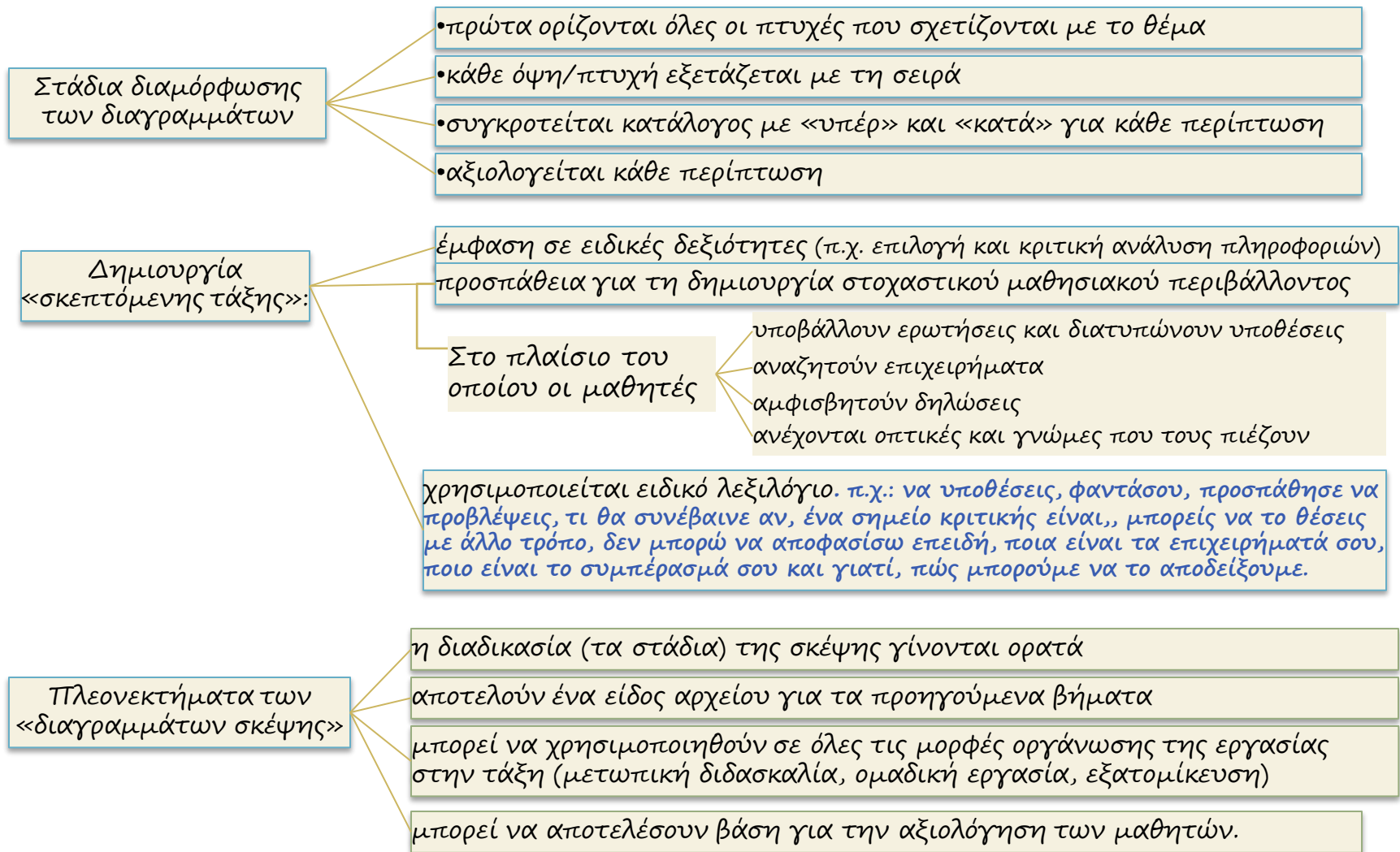
- με ποια σημασία χρησιμοποιείς αυτή τη λέξη;
- τι εννοείς με το.; με το... εννοείς;
- θα μπορούσες να δώσεις ένα παράδειγμα για.;

Μέσω εργασιών προφορικών, γραπτών, κατ' οίκον κλπ

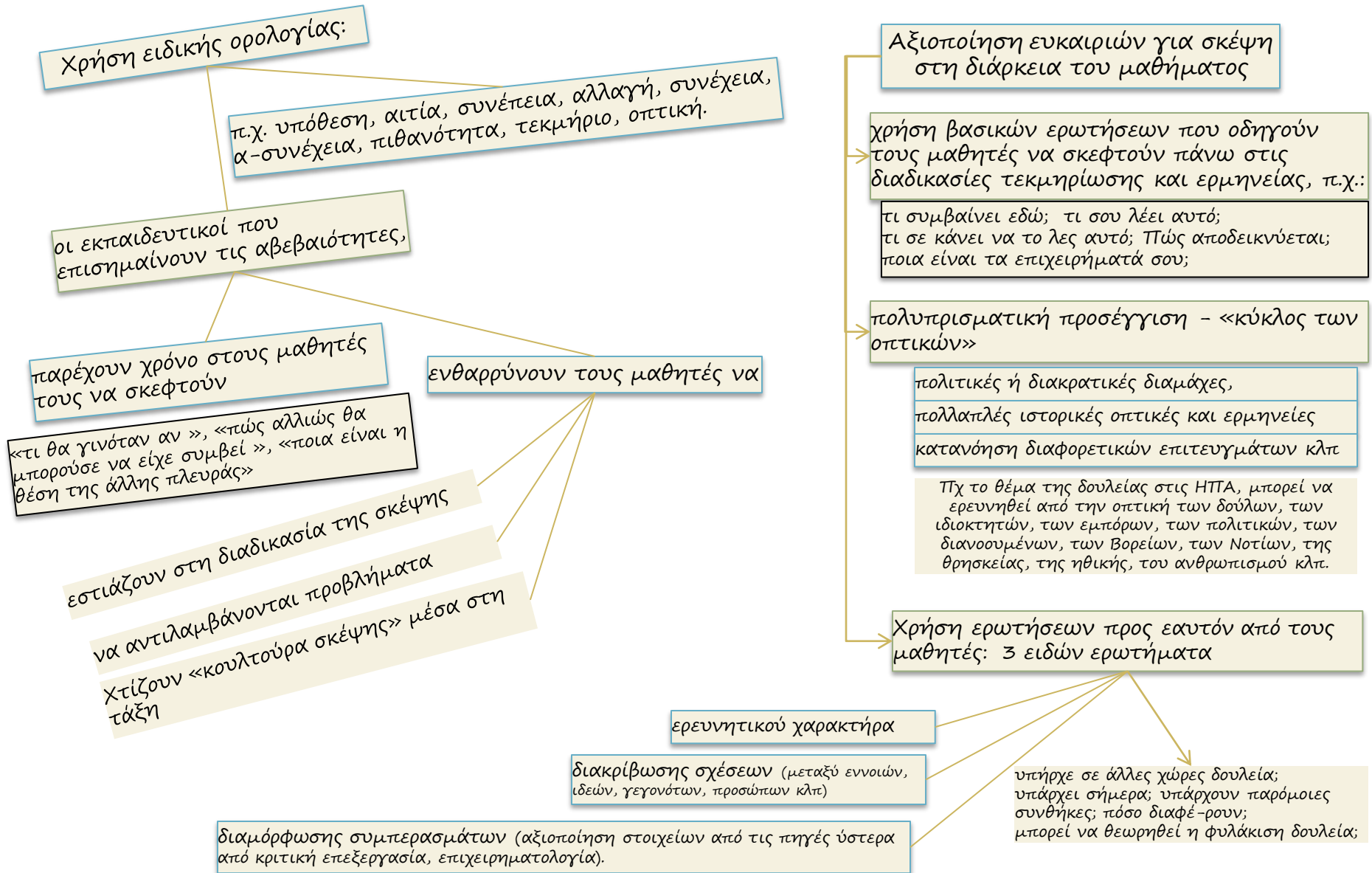
- εξήγησε πώς.
- εξήγησε γιατί.
- πού και πώς διαφέρουν ή μοιάζουν.; τι σημασία έχει αυτό; πώς μπορεί να εξηγηθεί;
- πώς θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί το., για να.;
- πώς γνωρίζει ότι.;
- πώς μπορεί. να έχει εφαρμογή στην καθημερινή ζωή;
- πώς συνδέεται. με ό,τι γνωρίζουμε ήδη;
- αν είναι αλήθεια ότι., τι άλλο μπορεί να αληθεύει;
- κάνε ένα κατάλογο των αιτιών με βάση εκφράσεις που αρχίζουν με τη λέξη «γιατί» ή «επειδή» ή άλλες παρεμφερείς λέξεις ή εκφράσεις
- κάνε ένα διάγραμμα της συλλογιστικής πορείας στην περίπτωση. (προκείμενες και συμπεράσματα)
- πες ή γράψε με δικά σου λόγια.
- ποιες είναι οι συνέπειες του.;
- ποια είναι τα ισχυρά και ποια τα ασθενή σημεία του/της...;
- τι γνωρίζουμε ήδη για.;
- ποια νομίζεις ότι είναι τα αίτια για. γιατί.;
- ποια είναι η σημασία του γεγονότος.; γιατί.;
- γιατί είναι σημαντικό ή ενδιαφέρον το ότι.;
- βρες ένα παράδειγμα για.
- ποιο θα μπορούσε να είναι ένα σοβαρό αντεπιχείρημα.;
- με ποιον άλλο τρόπο θα μπορούσες να δεις.;
- τι θεωρείται εδώ με σιωπηρό τρόπο ότι ισχύει.;
- ποια είναι η φύση του/της.;
- τι θα μπορούσε να συμβεί, αν...; Γιατί.;

2.2. Συγκρότηση «διαγραμμάτων σκέψης» (thinking diagrams) (McGuinness, 2001).

αποτελεσματική μέθοδος για την έκφραση της σκέψης «διαγραμμάτων σκέψης»
π.χ. με αφορμή τη λήψη αποφάσεων για ιστορικό πρόσωπο ή την επίλυση ενός ιστορικού προβλήματος.

2.3. Τρόποι για να γίνει η σκέψη «ορατή» στο μάθημα της ιστορίας

2.4. 10 βήματα για ανάπτυξη κριτικής σκέψης στην ιστορία

1

Τα πρώτα πέντε (5)

- ποιος - δημιουργός και αποδέκτης πηγής
- τι - κατηγορία και είδος πηγής
- πού - τόπος δημιουργίας και διάθεσης
- πότε - χρόνος δημιουργίας, τύχες της πηγής μέσα στο χρόνο
- γιατί - πρόθεση δημιουργίας.

2

Η βασική/ες θέση/εις της πηγής

εικόνα

εντοπισμός μεγαλύτερου αντικειμένου

εντοπισμός προσώπων ή αντικειμένων που βρίσκονται στο κέντρο, στα άκρα ή στο φόντο

προσοχή στην κίνηση του ματιού κατά την εξέταση της εικόνας

εξέταση οπτικής γωνίας και χρήσης της τεχνικής

προσοχή στα συναισθήματα που δημιουργούνται, π.χ. πρόσωπα ή αντικείμενα που προκαλούν τις ισχυρότερες εντυπώσεις.

γραπτή πηγή

διαδοχική εξέταση αρχής, τέλους και μέσης

αναζήτηση λέξεων ή φράσεων που δείχνουν αναγκαιότητα, π.χ. πρέπει, θα έπρεπε, είναι ανάγκη

αναζήτηση λέξεων - φράσεων που εκφράζουν προτεραιότητες, π.χ. είναι βασικό, ουσιώδες, θεμελιώδες, καίριας σημασίας, σημαντικό ενδιαφέρον

αναζήτηση λέξεων ή φράσεων που δηλώνουν αίτια, αποτελέσματα, συνέπειες ή συμπεράσματα, π.χ. γιατί, έτσι λοιπόν, συνεπώς, γι' αυτό το λόγο

συνήθως, στο δυτικό πολιτισμό, το μάτι κινείται από αριστερά προς τα δεξιά και από πάνω προς τα κάτω, οπότε είναι πολύ πιθανόν έτσι να τοποθετούνται ή να αξιολογούνται τα πρόσωπα και τα πράγματα

3

Προσδιορισμός των βαθύτερων παραδοχών:

καταγραφή βασικών σημείων που προσδιορίστηκαν (βήμα 2). τι απαιτείται για να θεωρηθεί αξιόπιστο ό,τι δηλώνεται;

προσδιορισμός αρχικού αποδέκτη: εξέταση για πιθανές συσχετίσεις μεταξύ ιδεών δημιουργού και αποδέκτη

αναζήτηση λέξεων ή φράσεων για περιγραφή αξιών, καταστάσεων, υλικών ή συνθηκών, χαρακτηριστικών κ

ανίχνευση τυχόν προκαταλήψεων και στερεοτύπων

εντοπισμός παραλείψεων ή αποσιωπήσεων.

4

Προσδιορισμός οπτικής

προσπάθεια για αναγνώριση και χαρακτηρισμό με βάση τα προηγ. βήματα και αναζήτηση των μεταξύ τους τυχόν κοινών γνωρισμάτων: αποδέκτης, πρόθεση, κατάλογος βασικών σημείων και παραδοχών

εντοπισμός λέξεων ή φράσεων πομπωδών ή επαναλαμβανόμενων, καθώς και δυσνόητων ή προερχόμενων από «ειδικές γλώσσες», εξέταση πιθανών σχέσεών τους με έννοιες - κλειδιά

εξέταση για τυχόν αυθεντίες που επικαλείται ο δημιουργός της πηγής: ιστορικοί, μεγάλοι φιλόσοφοι, θρησκευτικοί ηγέτες, ήρωες κλπ.

5

Αξιολόγηση επιχειρηματολογίας

εξέταση συλλογιστικής πορείας

προβληματισμός για:

- τη βασική θέση, την κύρια πρόθεση και το βασικότερο συμπέρασμα του δημιουργού της πηγής
- τους λόγους και τα στοιχεία που παραθέτει για να πείσει

εξέταση ορθότητας, ακρίβειας, σαφήνειας και εγκυρότητας επιχειρημάτων — αξιοποίηση των κανόνων της λογικής, αναζήτηση τυχόν αντιφάσεων ή αμφισημιών, τρόποι γλωσσικής έκφρασης κλπ.

6

Αξιολόγηση συμπερασμάτων

εκτίμηση πειστικότητας (πιο πειστικά είναι συνήθως τα επαγωγικά)

συμπεράσματα ισχυρά, δηλαδή στηριγμένα σε επαρκή τεκμηρίωση και ικανή επιχειρηματολογία, π.χ. έρευνα, πλούσια εμπειρία, διεξοδική ανάλυση, λογική συνοχή και αλληλουχία

συμπεράσματα ασθενή

7

Αξιολόγηση
τεκμηρίωσης

τεκμηρίωση βασισμένη σε προσωπική εμπειρία : εγγύτητα = πόσο κοντά στα γεγονότα, χρόνος, πλάτος - βάθος, σαφήνεια, οπτική γωνία, προκατάληψη

τεκμηρίωση βασισμένη στην εμπειρία άλλων συνάφεια εύρος πηγών, πληρότητα, σημειώσεις και παραπομπές

8

Αξιολόγηση
πληρότητας:

διαπιστώνονται παραλείψεις τόσο σημαντικές, που θα μπορούσε να τροποποιήσουν τα συμπεράσματα; (παραλείψεις)

παίρνει υπόψη του ο δημιουργός της πηγής όλες τις πτυχές του θέματος ή το παρουσιάζει απλοϊκά; (βάθος)

παίρνει υπόψη του ο δημιουργός άλλες απόψεις; Υπάρ-χουν εναλλακτικοί τρόποι για να προσεγγιστεί το θέμα; (πλάτος)

9

Υπόθεση για τις συνέπειες

οι συνέπειες ενός συμπεράσματος ανταποκρίνονται σ' αυτό που θα μπορούσε να ακολουθήσει, αν το συμπέρασμα είναι αληθές (= πού οδηγεί το συμπέρασμα;)

διατύπωση υποθέσεων στηριγμένων στις βασικές θέσεις του δημιουργού της πηγής.

10

Διατύπωση προσωπικής θέσης

στήριξη στην ανάλυση και τη βαθύτερη κατανόηση των πηγών

εφαρμογή πορείας σαν και αυτήν που περιγράφεται προηγουμένως